

KÖYDEN ŞEHRE: KARABÜK'ÜN KURULUŞU VE ŞEHİRLEŞME SÜRECİ

Barış SARIKÖSE*

Öz

Osmanlı klasik döneminde şehirler genel olarak cami merkezli külliyeletratifında gelişmiştir. Külliyeletratifindeki cami, medrese ve imaret gibi kurumlarda verilen hizmetlerin masraflarını karşılamak için kurulan vakıf dükkân ve iş yerleri aynı zamanda şehirlerin ekonomilerini önemli ölçüde geliştirmiştir.

Avrupa şehirlerinde Antik dönemden itibaren tapınak, tiyatro, kale ve kiliseler şehirlerin gelişmesinde etkili olmuştur. Avrupa'da Coğrafi Keşiflerden sonra liman şehirler, Sanayi İnkılabı'ndan sonra sanayi merkezli şehirler ön plana çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan sonra hükümet konaklarının merkezde olduğu şehir yapılanmaları ortaya çıkmıştır. Osmanlı döneminde sanayi ve fabrika merkezli şehirleşme görülmemiştir. Cumhuriyet'le birlikte sanayi merkezli şehirler Türkiye'de de kurulmaya başlanmıştır. Karabük Cumhuriyet döneminde sanayi merkezli ortaya çıkan bir şehirdir. Karabük Demir Çelik Fabrikası ve Karabük Üniversitesinin kurulması Karabük'ün şehirleşme sürecindeki iki önemli kırılma noktasıdır. Bu çalışmada Karabük'ün geçirmiş olduğu şehirleşme süreci değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Karabük, Sanayileşme, Demir Çelik Fabrikası, Eğitim, Şehirleşme.

* Prof. Dr., Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
barissarikose@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6652-0573.

Village to City: Establishment and Urbanization of Karabuk

Abstract

Cities generally developed around mosque centered complexes in the Ottoman classical period. Foundation shops and workplaces established to cover the costs of the services provided in institutions such as mosques, madrasahs and imaret within the complex also significantly improved the economies of the cities.

Temples, theaters, castles and churches in European cities have been effective in the development of cities since antiquity. After the Geographical discoveries in Europe, port cities, after the Industrial Revolution, industry-centered cities came to the fore. City structures with government mansions in the center emerged in the Ottoman Empire after the Tanzimat. Industrial and factory-centered urbanization was not observed in the Ottoman Period. Industry-based cities began to be established in Turkey in Republic. Karabük is an industry-centered city that emerged in the Republican Period. Establishment of Karabük Iron and Steel Factory and Karabük University are two important breaking points in the urbanization process of Karabük. In this study, the urbanization process of Karabük will be evaluated.

Keywords: Karabük, Industrialization, Iron and Steel Factory, Education, Urbanization.

GiriŐ

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren Şehirler, cami ve medrese gibi vakıf yapılar ile pazarların etrafında gelişmiştir. Külliye olarak isimlendirilen birimler Şehirlerin gelişmesinde önemli bir yere sahip olmuştur (Kazıcı, 2003, s. 91, 95). Külliyeler, ibadet, eğitim, yemek dağıtımını gibi kamu hizmetlerini düzenli olarak temin ederken aynı zamanda külliyelere gelir sağlamak için açılan dükkân, hamam ve sanayi kuruluşları Şehrin ekonomik geliŐimine büyük katkılar sağlamıŐtır (Avcı, 2016, s. 5).

Avrupa'da Antik dönemde Őehirlerde yüksek tepelerde tanrılar için inşa edilen tapınaklar ile Atina gibi Őehirlerde olduğu gibi binlerce seyirci barındıran tiyatrolar Şehrin merkezi konumundaydı (Roberts, 2010, s. 52, 65). Roma döneminden sonra kaleler, kiliseler ve dinî yapılar Avrupa Őehirlerinin önemli mekânlarıydı. Coğrafi keşiflerden sonra başta Amsterdam ve Londra gibi Şehirlerin geliŐiminde ticari faaliyetler ve sanayi belirleyici olmuştur. İngiltere'de baŐlayan Sanayi İnkılabı'ndan sonra Avrupa'da kömür alanlarına yakınlık ve fabrikalar Şehirleşmeyi etkilemiştir (Wiesner Hanks, 2016, s. 660, 674). İngiltere'de birçok Şehir Sanayi İnkılabı sonrasında demir çelik sanayisine bağlı olarak çok hızlı bir gelişme göstermiştir. Sheffield örneğinde olduğu gibi küçük yerleşim yerleri demir çelik sanayisine bağlı olarak hızlı bir nüfus artışı ve Şehirleşme süreci yaŐamıŐtır. Bu yeni Şehir zamanla ağır sanayi merkezi hâline gelmiştir (Biçer, 2013, s. 75,89, 92).

Tanzimat'la birlikte Osmanlı Őehirlerinin mekânsal yapısında önemli deđiŐimler yaŐanmıŐtır. Şehir merkezlerinde hükümet konakları yanında inşa edilen kıŐla, okul, adliye, belediye ve postane binaları Osmanlı Şehirlerinde hükümet konağı merkezli bir yapılaŐmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur (Avcı, 2016, s. 18). Cumhuriyet döneminde ŐehirleŐmede Avrupa'da olduğu gibi sanayi merkezli Şehirler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Karabük, Cumhuriyet dönemine kadar küçük bir köy iken zamanla ağır sanayi Őehri olmuştur. Bu çalışmada Karabük'te yaşanan Şehirleşme süreci değerlendirilecektir.

1. Karabük'ün Coğrafi Konumu

Karabük, Batı Karadeniz bölümünün orta kesiminde, Küre Dağları'nın güney kesimleri ile Köroğlu Dağları arasında yer almaktadır

(Özçağlar, 2019, s. 114). Karabük- Safranbolu tersiyer havzası Bolu'dan başlayıp Kastamonu'ya kadar uzanmaktadır (Özdemir, 1998, s. 9). Karabük, Kuzey Anadolu Fay Hattı'na 55 km uzaklıktadır. Aynı zamanda Karabük'ten Amasra- Safranbolu- Karabük- Eskipazar fayı olarak bilinen ikinci bir fay hattı daha geçmektedir. Haliyle Karabük Şehir merkezi birinci dereceden deprem kuŐağına yakın bir bölgede yer almaktadır. Karabük, Soğanlı ve Araç çaylarının birleŐtiğı bir noktadır. Araç Çayı Karabük'te KayabaŐı Mahallesi'nin altında Soğanlı Çayı ile birleŐerek Filyos/Yenice Çayı adını alarak Karadeniz'e dökülür (Aksoy, 2005, s. 3). Araç ve Soğanlı çayları menderesler oluŐturmuŐtur (Özdemir, 1998, s. 46). Bu alanlar aynı zamanda taŐkın alanlarıdır. Karabük ile Safranbolu arasındaki Bulak Deresi, Araç Çayı ile birleŐmektedir. Bulak Deresi aynı zamanda Karabük ile Safranbolu arasında doğal bir sınır oluŐturmaktadır (Hacısalihoglu, 1995, s. 13, 22). Karabük orman varlığı açısından en fazla orman alanına sahip il olup, ilin yüzölçümünün %67'si ormanlarla kaplıdır (Özçağlar, 2019, s. 117). Yenice Çayı doğrultusunda uzanan yüksek tepeler bulunmaktadır. Bu yüksek tepeler Şehrin aynı zamanda düzenli bir Şekilde gelişmesini de engellemiştir (Aksoy, 2005, s. 2, 35, 36, 38). Şehrin üzerinde geliŐtiğı tepelerde eğimin fazla olması Şehir merkezinde birçok heyelanın oluŐmasına da neden olmuştur (Hacısalihoglu, 1995, s. 15). Şehir, Soğanlı ve Araç çaylarının birleŐtiğı kavŐak noktasında vadinin genişlediğı yerde kurulmuştur. Araç Nehri kıyısındaki taraçalarda zamanla yerleşim birimleri oluŐmuŐtur (Tümertekin, 1954, s. 245). Daha önce çeltik tarımı yapılan tarlalar kurutulmuŐ, Soğanlı Çayı'nın güzergahı deđiŐtirilmiŐtir (Kalyoncu, 2016, s. 16).

2. Karabük Adı

Karabük adı "bük" kelimesinin önüne kara sıfatı getirilerek oluŐmuŐtur (Kalyoncu, 2007, s. 16). Karabük adının bölgeye yerleŐen Türkmen oymağının adından geldiğı yönünde görüşler olmakla birlikte (Yazıcıoğlu ve Al, 1982, s. 38; Kalyoncu, 2007, s. 16). Karabük adının coğrafi bir isimlendirme olduğı kabul edilmektedir. Karabük, Soğanlı Çayı'nın Araç Çayı ile birleŐmeden önce oluŐturduğı "büküm-bük" içinde yer almaktadır. Bu alanda yöresel adı "karaçalı" olan bitkinin yaygın olarak yetiŐmesinden dolayı buraya Karabük adı verildiğı de söylenmektedir (Özçağlar, 2019, s. 131). Çalılık ve böğürtlen alanları ile ilgili isimlendirmelerde bu bölgede yetiŐen ve adına "bük" denilen bir bitki

olduğu, çalılık ve fundalıkların karaltısı Őeklinde anlama geldiği yönünde de görüşler mevcuttur (Karatay, 2008, s. 34). Karabük Őehrinin kurulduğu alanda daha önce ÖĞlebeli Köyü'ne ait eltik tarlalarının olduğu da bilinmektedir (Ulukavak, 2017, s. 61; Kütükçüoğlu, 2009, s. 132-133). Şehir etrafında düzensiz tepeler yer almakta, araziler genelde çukurda yer almaktadır. Bostanbükü, Kadıbükü gibi "bük" ile biten yerleşim yeri isimleri Karabük çevresindeki köylerde de mevcuttur (Girgin, 1948, s. 5). Karabük adının genel itibarıyla iki çayın coğrafi olarak birleŐtiĐi "bük-büklüm" anlamından geldiği kabul edilmektedir (Tuncel, 2001, s. 372).

3. Osmanlı Dönemi'nde Karabük

Türklerin Anadolu'ya girmesinden sonra, Safranbolu ve çevresi yoğun bir Türkmen-Yörük yerleŐimine sahne olmuştur. XIII. yüzyılda Safranbolu, Kastamonu ve Bolu bölgesinde yoğun bir Türkmen göçebe kitlesinin yaŐadıĐı bilinmektedir (Şahin, 2003, s. 9). Selçuklu ve Beylikler döneminde Karabük'ün kurulduğu bölge ile ilgili kesin kayıtlar mevcut değildir. Selçuklu ve Beylikler Dönemi ile yapılan anlatımlar genel olarak başta Kastamonu ve civarı çerçevesinde deĐerlendirilmiŐtir. Günümüzde Karabük'ün içinde bulunduğu bölge Osmanlı döneminde Bolu Sancağı Taraklıborlu Kazası sınırları içindeydi (Tuncel, 2001, s. 372). 1530 tarihli tahrirde Anadolu Eyaleti Bolu Livası Taraklıborlu Kazası sınırları içinde Karabük adına rastlanmaktadır. Karabük'te Arif Őeyh vakfına ait yerler olup, bu kayıta Karabük'te 10 hane bulunmaktaydı (BOA, 1994, s. 464; Karacakaya, Yücedağ ve Yılmaz, 2013, s. 22). Bu hane sayısına göre köyde yaklaşık 50 kiŐinin yaŐadıĐı söylenebilir.

Sultan IV. Mehmed'in (1648-1687) veziri ve aynı zamanda musahibi olan Musahip Mustafa PaŐa (ö. 1686) (Mehmed Süreyya, 1996, s. 1203) tarafından Karabük yakınlarından geçen Araç ve Soğanlı aylarının birleŐtiĐi yerde bir köprü inşa ettirilmiŐtir. Bu köprü'nün köprücülerini arasında Karabük köyünden de 1824-1825 yılında 10 kiŐi görevlendirilmiŐtir (BOA, C.DH., 108/5368; Karacakaya vd., 2013, s. 23). Karabük, XIX. yüzyılda idari olarak Kastamonu Vilayeti merkez sancağı Safranbolu Kazası AktaŐ Nahiyesi'ne bağlıdır (Tuncel, 2001, s. 372).

Karabük'ün nüfusu, XIX. yüzyıl ortalarında tanzim edilen temettuat defterlerine göre 21 hanedir. Köy halkının Musahip Mustafa PaŐa tarafından Soğanlı ve Araç aylarının üzerinde inşa edilen köprü'nün

köprücüsü olduklarından eskiden beri birtakım vergilerden muaf oldukları belirtilmiŐtir. Nüfus defterlerindeki kayıtlara göre Karabük, ViranŐehir Sancağı Kızılbel Kazası ÖdemiŐ Divanı sınırları içinde 21 hanede 46 nüfusa sahip bir köy durumundadır. Divan yerleŐmeleri Karadeniz bölgesinde arazinin dağlık ve engebeli yapısından dolayı oluŐmuŐ idari ve mali bir yapılanmadır. Karabük Batı Karadeniz bölümünde yer alan bir köy olduğu için ÖdemiŐ Divanı içinde divan yapılanması içinde sayılmıŐtır. 1864'te ViranŐehir Sancağı lağvedilerek kazaları Bolu ve Kastamonu'ya bağlanmıştır. 1865'te Safranbolu kaza merkezi yapılmıŐ, Karabük Kızılbel kazasına bağlı köy iken bu kazanın ortadan kaldırılması ile Karabük, AktaŐ Nahiyesi'ne bağlanmıştır (Karacakaya vd., 2013, s. 25, 27). 1896-1897'de Kastamonu Vilayet Salnamesinde, Karabük Safranbolu Kazası sınırları içinde 19 hanede 81 kiŐilik nüfusa sahip bir köydü (KVS, 1314, s. 291).

Karabük ve çevresi geniŐ orman alanları ile kaplı olduğundan Osmanlı döneminde baŐkent İstanbul'da inşa edilen birçok mimari eserin kereste tedarik merkeziydi (Karacakaya vd., 2013, s. 24). Araç Nehri Safranbolu ve çevresindeki köyler ile Karabük civarındaki bahçelerin sulanmasına katkı sağlamaktaydı (KVS, 1321, s. 318). Aynı zamanda bu çaylardan Karabük ve çevresindeki ormanlardan elde edilen kerestelerin sallarla Soğanlı ve Filyos nehirleri vasıtasıyla Filyos iskelesine nakledilmesinde yararlanılmaktaydı (Yazıcıoğlu ve Al, 1982, s. 65).

4. Karabük Demirçelik Fabrikası ve Karabük'ün Kuruluşu

Zonguldak 1924'te Cumhuriyet'in ilanından sonra kurulan ilk vilayet olduktan sonra Karabük Köyü'nün bağlı bulunduğu AktaŐ Nahiyesi ve Safranbolu Kazası, Kastamonu vilayetinden ayrılarak Zonguldak vilayetine bağlanmıştır (Tuncel, 2001, s. 373; Genç, 2013, s. 13). Cumhuriyet'in ilk yıllarında 1927'de Zonguldak Vilayeti Safranbolu Kazası sınırları içinde Öylebeli, Karıt, Kapullu ve Kılavuzlar köyleri, AktaŐ Nahiyesi içinde Zobran gibi Karabük'e yakın köylerin isimleri varken Karabük köyünün adı bu kayıtlarda geçmemektedir (Dahiliye Vekaleti, 1927, s. 935-936). Karabük, fabrika kurulmadan önce Öglebeli Köyü'nün 13 hanelik bir mahallesi durumundaydı (Fındıkoğlu, 1962, s. 13). Zonguldak'ta bulunan kömürün nakli Karabük'e demir yolu ağının döŐenmesine de katkı sađlamıŐtır. Filyos tarafından gelen demiryolu 1932 yılı sonlarında tamamlanmıŐtır. 29 Kasım 1932'de Karabük garına ilk tren gelmiştir. Karabük'e yakınlığından dolayı bu istasyona Karabük adı

verilmiŐtir (Fındıkoğlu, 1962, s. 8). Trenin Karabük'e gelmesi Karabük'ün gelişmesinde etkili olan faktörlerin baŐında gelmektedir (Karacakaya vd., 2013, s. 28). Daha sonra Karabük İstasyonu'nun olduğu bölgede ortaya çıkan Hürriyet caddesi Şehrin en önemli caddesi olmuştur (Komisyon, 1967, s. 117). Demiryolu civarında oluŐan Hürriyet caddesi üzerinde Şehrin önemli iş yerleri kurulmuş bu bölge Őehirdeki ticari özelliğini günümüze kadar korumuŐtur (Tuncel, 2001, s. 373).

Karabük'ün içinden geçen Soğanlı çayı çevresinin fabrika alanı olarak seçilmesinde fabrikanın su ihtiyacı, demiryolu hattının güzergâhında olması, ulaŐım gibi önemli nedenlerdendir (Barlas, 1971, s. 6; Kütükçüoğlu, 2009, s. 120). Zonguldak-Ereğli kömür madenlerine yakınlık ve savunma amaçlı olarak sahilten 100 km içeride olması fabrikanın Karabük'te kurulmasının temel nedenleri olarak ifade edilmiştir (Tümertekin, 1954, s. 222-224; Kütükçüoğlu, 2009, s. 50). Zamanla Karabük Őehri bir sanayi merkezi olarak gelişmiştir (Fındıkoğlu, 1963a, s. 7). Karabük'ün geliŐiminde en önemli etken demir çelik fabrikasının kurulması sürecidir. Karabük'ün kömür havzası olan Zonguldak'a yakın olması, askerî açıdan savunma kolaylıkları ve jeolojik özellikleri Karabük'ün seçilmesine etki etmiştir. 21 Kasım 1935'te Karabük'te demir çelik fabrikasının kurulma süreci başlamıştır. İngiliz Brassert firmasına verilen fabrikanın yapım ihalesi 30 Aralık 1936'da Atatürk tarafından onaylanmıŐtır. BaŐbakan İsmet İnönü tarafından 03 Nisan 1937'de demir çelik fabrikasının temeli atılmıŐtır (Karacakaya vd., 2013, s. 28-29). Bu tarih daha sonraki yıllarda Karabük'ün kuruluşu olarak kutlanacaktır. 1937'de Demir çelik fabrikasının kurulması ile ileride "*Cumhuriyet kenti*" olarak anılacak bir Şehrin temeli atılmıŐtır (Ulukavak, 2017, s. 57). Karabük Demir Çelik Fabrikası kurulurken İngiltere Türkiye'ye kredi vermiŐ, fabrikanın kurulması ile yeni yerleşim yerleri ortaya çıkmıştır (Koç, 2011, s. 32, 35). 1937 sonları ve 1938 başlarında Karabük'e gelen Tatyana Moran, Karabük'ü birkaç haneden oluŐan küçük bir köy olarak tarif ettikten sonra köyün arkasında fabrika alanında çalıŐmaların baŐladıđını ifade etmiştir (Moran, 2000, s. 96).

Karabük'te fabrikanın inŐaatında çalıŐan mühendisler için fabrika civarında konutlar yapılmaya baŐlanmış, daha sonra işçi ve memurlar için de konutlar inşa edilmiştir. Kısa süre içinde dükkân ve mağazaların inşa edilmesi Karabük'ün hızla büyümesine neden olmuştur (Karacakaya vd., 2013, s. 31). Karabük'te Şehrin ilk kuruluş yıllarından itibaren düzensiz bir

yapılaŐma ortaya çıktığından modern bir çarŐı yapılanması günümüze kadar oluŐmamıŐtır (Kütükçüoğlu, 2009, s. 148). Özellikle Karabük'te istasyon ve civarı ticari hayatın canlandığı yerler olarak ortaya çıkmıştır. Karabük'te istasyon ve çevresindeki ticari canlılık günümüze kadar devam etmiştir. Karabük'te fabrikanın inşa sürecinden itibaren hızlı bir Şekilde nüfus artmaya başlamıştır. 1938 yılında Artvin Yusufeli ve Erzurum İŐpir'den 400 tuğla iŐçisi fabrika yapımında çalıŐtırılmak üzere getirilmiŐtir (Tümertekin, 1954, s. 243, Karacakaya vd., 2013, s. 31). Daha sonraki yıllarda başta Karadeniz bölgesi, Karabük çevresindeki köyler, Safranbolu ve çevresi, Batı, Orta ve Güney Anadolu ile Trakya'dan birçok işçi gelmiştir (Tümertekin, 1954, s. 241-242). İlk gelen iŐçiler genelde bekâr olarak geldiklerinden yanlarında ailelerini getirmemiŐler, ilk gelen iŐçiler sağlıksız ve elveriŐsiz ortamda ikamet etmiŐlerdir. Sonra gelen iŐçiler ailelerini de getirmiŐ bu durum hem Şehrin nüfusunun hem de Şehirde konut ihtiyacının artmasına neden olmuştur (Kütükçüoğlu, 2009, s. 67). 1938'de baŐlayan fabrikanın montaj işleri 1939 yılında da devam etmiştir. Fabrikanın bölümleri peyderpey hizmete girmiŐtir (Karatay, 2008, s. 53).

Karabük'te fabrikanın inşa edilmesi; dükkân, ev ve mağazaların hızlı bir Şekilde artmasıyla köy günden güne gelişmeye baŐlamıŐ, ahalinin iŐlerinin kolaylaŐtırılması için belediye kurulması talep edilmiştir (BCA, 30.10.0.0.82.538.18). Karabük'te belediye teŐkilatı kurulması çalıŐmaları baŐlamıŐ, belediye kurulma kararı 22 Aralık 1938'de Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiŐtir ((BCA, 30.11.1.0.127.48.12; Resmî Gazete, S. 4091, 22 Kanunuevvel 1938; Karacakaya vd., 2013, s. 32). 1938 yılı içinde telefon hatları döŐenmek suretiyle Karabük'te Şehirler arası görüŐmeler de başlamıştır (BCA, 30.10.0.0.159.117.8). 11 Mayıs 1939'da Karabük İstasyonu'ndan demir çelik fabrikasının içindeki hatla birleŐtirilmek üzere üç kilometrelik demiryolu inşa edilmiştir (BCA, 30.18.1.2.86.41.9). 18 Ağustos 1939 tarihli belgeden fabrikanın işçi ve memurları için ikamet sorununun büyüyerek devam ettiği anlaŐılmaktadır (BCA, 30.1.0.0.81.535.7).

Karabük'te Şehrin yavaŐ yavaŐ oluŐmaya baŐlaması üzerine imar planının yapılması çalıŐmaları da baŐlatılmıŐtır. 15 Haziran 1939'da Karabük Şehir planını yapması için Mimar Henri Prost'a ödeme yapılması ve paranın yurt dıŐına çıkarılması için izin verilmiŐtir (BCA, 30.18.1.2.87.57.2). Mimar Henri Prost tarafından hazırlanan planda

YeniŐehir Mahallesi modern bir yerleşim biriminde bulunması gereken, parklar, ibadethaneler, eğlenme mekânları gibi birÇok sosyal donatıya sahip olarak tasarlanmıŐtır. YeniŐehir Mahallesi bu özelliğini günümüze kadar korumayı baŐarmıŐtır. İleriki yıllarda baŐlayan hızlı nüfus artışı bu mahalleye yakın bölgelerde gecekondulaşmayı da beraberinde getirmiştir (SaraŐoĐlu Gezer, 2018, s. 33). 1940 yılında Karabük'ün bağlı bulunduğu AktaŐ Nahiyesi'nin merkezi Karabük'e nakledilmiŐtir. Yine aynı yıl iÇinde Safranbolu merkez nahiyesine bağlı olan Arıcak ve ÖĞlebeli köyleri de Karabük'e bağlanmıştır (Karacakaya vd., 2013, s. 32). Bu deĐiŐikliĐin sebebi demir Çelik fabrikası kurulduktan sonra Karabük'te istasyon civarında bir kasabanın kurulmuş olmasıdır. Bu sebeple buraya bir polis ve jandarma karakolu da kurulmuştur. Çünkü eski nahiyenin gelişmeye uygun olmadığı belirtildikten sonra Karabük'ün gelişme potansiyeline dikkat çekilmiŐtir (BCA, 30.11.1.0.136.1.5).

II. Dünya SavaŐı yıllarında fabrikanın korunması iÇin birtakım çalıŐmalar da yapılmıştır. Bu bağlamda fabrikaya yapılacak hava saldırılarında oluŐacak yangınları önlemek iÇin fabrika üniteleri arasında perde hâlinde 600 m uzunluk ve 10 m yükseklikte beton duvarlar ile fabrikanın hava saldırılarından korunması iÇin kamuflej yapılması da planlanmıŐtır. Ayrıca fabrikanın korunması iÇin fabrikanın kurulduğu vadinin hâkim noktasında bir askerî birlik de konuşlandırılmıŐtır. Bu askerî birlik son yıllara kadar burada varlığını sürdürmüŐtür (Karacakaya vd., 2013, s. 30). Ancak savaŐ dönemindeki ekonomik Őartlardan ve yaşanan para sıkıntısından dolayı bu inŐaatın tamamlanamamıŐ olduğu 30 Eylül 1941 tarihli yazıŐmalardan anlaŐılmaktadır (BCA, 30.10.00.51.333.34). Fabrikanın hava saldırılarından korunması iÇin IŐıldak Taburu, 1955'ten sonra da UŐaksavar TopŐu Taburu fabrika civarına konuşlandırılmıŐtır (Kalyoncu, 2016, s. 78).

Karabük'te hızlı bir Şekilde artan evler burada yeni bir Şehrin oluŐtuĐunun göstergesi olduğundan Şehir planının hazırlanması uygun görülmüŐ ve bunun iÇin bir komisyon kurulmasına karar verilmiŐtir. Fabrikanın ilk kuruluş yıllarında fabrika yanında plana göre yapılmayan baraka ve evler inşa edilmiştir. Bu yapılar ihtiyaca cevap verecek durumda olmadığı gibi Karabük'ün gelecekteki gelişmesini de güçleŐtirecektir. Düzensiz inşa edilen bu yapılar sayısı 3.500'ü bulan fabrika işçi ve çalıŐanları iÇin yetersiz olduğu gibi gelecekte de nüfus artacağından buna uygun Şehir planlarının yapılması  alıŐmaları 05 Kasım 1941'de

istenmiŐtir (BCA, 30.1.0.0.81.535.7). Fabrika kurulduğu ilk yıllarda yeterli sayıda iŐi bulamamıŐtır. 1941'de fabrikanın iŐi ihtiyacını karşılamak amacıyla Karabük'te bir cezaevi kurulmuş, cezaevinde kalan mahkûmlar aynı zamanda fabrikada iŐi olarak çalıŐtırılmıŐtır (Ulukavak, 2017, s. 57; Kütükçüoğlu, 2009, s. 81). Fabrika ile entegre tesisler de inşa edilmiŐ böylelikle demir elik fabrikası yanında yeni sanayi tesisleri de ortaya çıkmıştır. 06 Temmuz 1942'de fabrikanın amonyaklı suyundan istifade etmek için nitrat asidi fabrikası da kurulmuştur (BCA, 30.10.0.0.171.189.9). Her yeni kurulan tesis fabrikada iŐi sayısının artmasına bu durum da Şehrin hızlı Şekilde büyümesine neden olmuştur. 11 Eylül 1942 tarihli belgeden Karabük'te artan konut sorunu için 15 adet lojman inşa edilmiŐ olduğu anlaŐılmaktadır (BCA, 30.18.1.2.99.79.20). Demir elik fabrikasının her geçen gün farklı alanlarda üretimi arttırması buraya olan iŐi göçünün artmasına hâliyle Şehrin gelişmesine de önemli katkılar yapmıŐtır. 08 AĞustos 1942 tarihli belgede; Karabük'te sayıları 3.000'e yükselen iŐi ve memurlar için YeniŐehir oluŐturulduĐu, ancak buranın da iŐiler için yeterli olmadığından birçok iŐinin Safranbolu'da ikamet etmek zorunda kaldığı ifade edilmiştir (BCA, 30.10.0.0.155.94.10). YeniŐehir Mahallesi'ndeki konutlarda mahallenin tamamında merkezî ısıtma sistemi kurulmuştur (Kalyoncu, 2016, s. 55). YeniŐehir Mahallesi bu özelliği ile Türkiye'de bir ilkti. YeniŐehir Mahallesi yanında 1942'de iŐiler için Yüzevler Mahallesi de oluŐmaya başlamıştır. Günümüzde bu mahalle ortadan kalkmıŐ ve yerinde Karabük Kent Meydanı tesis edilmiştir (Saraçoğlu Gezer, 2018, s. 50). Ayrıca YeniŐehir ile Yüzevler arasında bir yeşil kuŐak oluşturulmuştur (Kalyoncu, 2007, s. 89). Bu yeşil kuŐak günümüzde Karabük Őehrinin ortasında yer alan en önemli yeşil alanların baŐında gelmektedir.

Fabrika civarında bu yıllarda Dereevler ve Yüzevler'de iŐiler için çok basit konutlar inşa edilmiştir (Barlas, 1971, s. 7). Yüzevler ve Dereevler'de iki odalı ve bahçeli inşa edilen evler (Kalyoncu, 2007, s. 94-95) aynı zamanda büyük çoğunluğu köyden gelen iŐilerin yaŐamlarını da kolaylaŐtırmıŐtır (Kalyoncu, 2016, s. 25). Fabrika civarında oluŐan İkiyüzevler'de genelde fabrikanın başta İngiliz iŐileri olmak üzere yurt dıŐından gelen iŐiler ikamet ettiğinden dolayı buraya halk arasında "*Gavur Evleri*" de denilmekteydi (Kalyoncu, 2007, s. 176).

Karabük Őehri kurulduğu yıllarda sel, heyelan ve deprem gibi bazı afetlere de maruz kalmıŐtır. Şehrin hemen içinden geçen Soğanlı ayı

1942'de taŐmıŐ sel suları fabrika alanlarını basmıŐtır (Kalyoncu, 2016, s. 31). Karabük'ün Karadeniz bölgesindeki diŐer yerleşim yerleri gibi arazisi eŐimli ve parçalıdır. Hâliyle bu durum zaman zaman Şehir merkezi ve çevresinde heyelanlara da neden olmuştur. 08 Şubat 1944'te Karabük'te meydana gelen heyelanda demir çelik fabrikası yakındaki top mevzi ve bataryaları zarar görmüŐ, bataryaların olduğu yerde 30 m derinlik ve 30 m genişlikte yarlar oluŐmuŐtur. Ayrıca bataryalara giden yolun da 20 metrelik kısmı heyelan neticesinde yok olmuştur (Turhan Sarıköse, 2020, s. 80). 1944'te yaşanan deprem sonrası iŐçiler için acil konut ihtiyacı ortaya çıktığından toplam 120 adet ahŐap ev yapılmıŐ bu bölge Tahtaevler olarak adlandırılmıŐtır. Fabrika civarında 1945 yılı itibarıyla da Dereevler yerleşim bölgesinde de yeni konutlar inşa edilmiştir (Saraçoğlu Gezer, 2018, s. 52). Araç vadisi boyunca Dereevler ve Yüzevler oluŐurken yamaçlarda da yeni konut alanları ortaya çıkmıştır (Tümertekin, 1954, s. 243). 1944 depreminde Soğuksu, Bayır ve Cevizlidere semtlerinde bulunan kerpiç evlerden bazıları yıkılmıŐtır (Kalyoncu, 2007, s. 188). Fabrikanın yanında ve Şehrin içinden geçen Soğanlı çayında meydana gelen seller fabrika alanı ve Őehri tehdit etmekteydi. Bu sebeple fabrikanın sellerden zarar görmemesi için 1945'te dört metre yükseklikte duvarlar yapılmıştır (Kütükçüoğlu, 2009, s. 121).

Karabük'te 1939'da baŐlayan Şehirleşme 1948'lere kadar plansız bir Şekilde devam etmiştir. Plansız bir kent dokusu ortaya çıkmıŐ, Araç Nehri civarı ile Bayır Mahallesi'nde kent plansız bir yapılaŐma göstermiştir (Karatay, 2008, s. 71). Kapullu köyüne ait arazilerde de işçi lojman ve konutları inşa edilirken, Şehir genel olarak fabrika çevresinde gelişmiştir (Fındıkoğlu, 1962, s. 81-82). İlk yıllarda Karabük, İstasyon ve YeniŐehir olmak üzere iki mahalle iken daha sonra fabrika civarında Bayır Mahallesi de ortaya çıkmıştır. 1945'te Karabük'te mahalle sayısı beŐe ulaŐmıŐ, nüfus da 1950'lerde 10 bin civarına yükselmiŐtir (Kütükçüoğlu, 2009, s. 135, 138). 1946 yılı Şehir planına göre Karabük'te YeniŐehir, Yüzevler ve Demiryolu lojmanları bölgesi düzenli yerleşim yerleri olarak geliŐirken, Bayır, Yeşil, KayabaŐı ve KarŐıyaka mahalleleri ise düzensiz yerleşim yerleri olarak gelişmiştir. 1948 Şehir planında Şehirde Cumhuriyet ve Hükümet Meydanı olarak iki meydan oluşturulmuştur (Saraçoğlu Gezer, 2018, s. 34, 36). 1945 Şehir planında istenilen sonuçlar alınamamıŐtır (Fındıkoğlu, 1962, s. 95). 1940'lı yıllarda fabrikaya yeni eklenen bölümler fabrikayı büyütürken Őehirdeki işçi sayısının artması

beraberinde Şehrin büyümesini de beraberinde getirmiştir. Fabrika sosyolojik olarak Karabük'ün küçük bir köyden Şehre dönüşmesine neden olmuştur. Şehir kültürel anlamda büyük bir gelişme göstermiştir. Ancak yeni oluŐan Şehrin her bölgesi aynı deęiŐime sahne olmamıŐtır. 1947'de Karabük'e gelen Alman sosyolog Gerhard Kessler, Şehirde oluŐan kültürel ortam ve insanların yaŐam tarzının Avrupa standartlarında olduğunu ifade etmiştir. Kessler YeniŐehir semti ve civarındaki hayat Őartlarına Őahit olmuştur. Ancak gecekondulu semtleri ve bekâr lojmanlarının olduğu bölgelerde kültürel ortam büyük oranda köy hayatını yansıtmaktaydı (Karatay, 2008, s. 58, 69). 1948'de Nezihe Pertev Taner planına göre Şehrin imar planı yeniden yapılandırılmaya çalıŐılmış ancak bu plan da başarılı olamamıŐtır (Çabuk, Demir ve Gökyer, 2016, s. 24-30).

5. 1950'li Yıllarda Karabük'te Şehirleşme

Karabük'te 1950'li yıllarda belediye çarpık yapılaŐmanın önlenmesi ve mücavir alanların tespiti için birtakım çalıŐmalar baŐlatmıŐtır (Cebecik, 2017, s. 66). 1952 yılında KayabaŐı ve Kapullu köyleri Karabük Belediyesi sınırları içine alınmıŐtır (Karacakaya vd., 2013, s. 32). 05 Mayıs 1952'de Arıcak Köyü'ne bağlı olan KayabaŐı ve Yeni mahalle ile Kapullu Köyü'ne bağlı Pembeevler semtleri Karabük belediye sınırlarına dâhil edilmiştir (BCA, 30.11.1.0.231.11.21) Pembeevler Karabük'te gecekondulaŐmanın sembolü hâline gelmiştir. Pembeevler, Karabük'te konut sorununu ortadan kaldırmak için basit ve estetikten yoksun bir Şekilde inşa edilmiştir (Kalyoncu, 2016, s. 54). 38 Evler 1952'de üç katlı olarak tasarlandığı gibi Kübana Evleri ise üst düzey fabrika memur ve müdürleri için dört katlı olarak inşa edilen apartman tarzında tasarlanmıŐtır (Kalyoncu, 2007, s. 99).

Karabük Őehri geliŐirken her sene daha çok inŐaat yapılmıştır (Fındıkoğlu, 1963a, s. 8). Fabrikadaki memurlar için Memurevleri, oluŐurken, müdür ve üst düzey idareciler için düzenli evler inşa edilmiŐ, bekar iŐçiler için bekar lojmanları, YeniŐehir ve Çamlıkevleri'nde de tek katlı binalar da inşa edilmiştir (Kalyoncu, 2007, s. 95-97). Karabük bu yıllarda hızlı bir Şekilde büyürken idari yapısında da bir deęiŐiklik meydana gelmiştir. Karabük 03 Mart 1953'te Zonguldak iline bağlı bir ilçe hâline gelmiştir. Karabük ilçe hâline geldikten sonra hızlı Şekilde büyümesine devam etmiŐ bir taraftan yeni mahalleler kurulurken aynı zamanda Şehre yakın köyler de Şehir sınırları içine dâhil edilmiştir. 19

Temmuz 1954'te Safranbolu'ya bağlı Brnk (Kalafatlı) Köyü de Karabük kazasına bağlanmıştır (BCA, 30.11.1.0.246.26.20). 1950'li yıllarda Karabük'n hızlı bir Şekilde büyümesinden dolayı başta Safranbolulular olmak üzere evre ilçelerden insanlar fabrikada işçi olmak için buraya göç etmiŐ, nüfus artışı ticari canlılığı da beraberinde getirmiştir. Burada yeni birçok dükkân da açılmıştır (Ulukavak, 2017, s. 64). İŞçi sayısının hızlı Şekilde artmasından dolayı Őehirdeki konutlar yetersiz kalmıŐtır. Bu dönemde fabrikaya yakın olan Dereevler ve gecekondu bölgelerinde yer bulamayan birçok işçi Karabük çevresindeki köylere yerleŐmiŐlerdir (Tümertekin, 1954, s. 245). Karabük'te Şehirleşmenin temel sebebi sanayidir. Ancak Şehirleşmenin önündeki en önemli engel Şehrin sahip olduğu parçalı ve tepeliklerden oluŐan coğrafi özellikleridir (Fındıkoğlu, 1962, s. 95). Hâliyle Şehir plansız bir Şekilde büyümeye devam etmiştir.

Şehir sınırlarının içine evre köyler dahil edilmeye devam etmiştir. Bulak ve Kılavuzlar köyleri Karabük kazası Merkez nahiyesine bağlanmıştır (Karacakaya vd., 2013, s. 33). 25 Şubat 1955'te Karabük'e bağlanan bu köylerin Karabük'e 6-7 km yakın mesafede olması bu köylerin Karabük'e bağlanmasının temel nedeni olarak belirtilmiŐtir (BCA, 30.11.1.0.249.7.12). YeniŐehir bölgesinin fabrika çalıŐanları için fabrika yakınında tesis edilmesinin aynı zamanda bir dezavantajı da ortaya çıkmıştır. YeniŐehir fabrikaya yakın olduğundan dolayı evre ve hava kirliliğinin en yoğun hissedildiği bölge olmuştur. YeniŐehir'de aynı zamanda sosyal ve kültürel tesisler de hizmete girmiŐtir. Bu bağlamda 19 Mayıs 1958'de burada stadyum açılmıştır (BCA, 30.1.0.0.21.119.10). 1950-1960'lı yıllarda Şehirde stadyum ve sinema gibi yeni sosyal alanlar ortaya çıkmıştır (Kalyoncu, 2007, s. 90). Fabrika yakınında bekâr iŐçiler için koėuŐlar inşa edilmiştir. Ayrıca diğer çalıŐanlar için de çok sayıda konut ve apartman inşa edilmiştir (Komisyon, 1967, s. 433). Bu durum Şehrin hızlı Şekilde ve düzensiz olarak büyümesine neden olmuştur. II. Dünya SavaŐı'ndan sonraki yıllarda demir elik fabrikasının stratejik öneminden dolayı buranın korunması önem arz etmeye devam etmiştir. Bu bağlamda 1957'de fabrikanın korunması amacıyla XV. Uaksavar Topu Taburu fabrika yakınında konuŐlandırılmıŐtır (Karacakaya, 2013, s. 31). Fabrika II. Dünya SavaŐı yıllarında fabrika için gerekli olan malzemelerin temininde de sorunlar yaŐanmıŐtır (Koç, 2011, s. 37-38). Fabrika civarında Ankara asfaltı kenarında jandarma taburu da konuŐlandırılmıŐ, ğlebeli Mahallesi'nde birtakım askerî tesisler de inşa edilmiştir (Hacısalihoğlu,

1995, s. 191). Fabrika civarında bulunan jandarma taburu daha sonraki yıllarda Safranbolu'ya taşınmıştır. Fabrika için güvenlik tehdidinin ortadan kalkması ayrıca askerî tesislerin şehir içinde kalmasından dolayı, şehre daha uzak bir alan olan Safranbolu'ya devletin gördüğü lüzum üzerine taşınmıştır.

6. Karabük'te Gecekondulaşma ve Çevre Kirliliği Yılları

Tahminlerin ötesinde gelişme gösteren Karabük'te yerleşim imar planlarından çok daha fazla gerçekleşmiş bu durum da gecekondulaşmayı beraberinde getirmiştir (İnce, 1973, s. 15). Karabük'te 1939 yılında belediye kurulmasına rağmen 1960 yıllara kadar şehir düzenli bir belde planına sahip değildir (Kütükçüoğlu, 2009, s. 145). Mimar Prost planından sonra 1947'de şehir imar planı yapılması gündeme gelmiş, 1949'da şehrin bir planı oluşturulmuştur. Ancak bu planlar uygulanmamıştır (Kalyoncu, 2007, s. 105). Fabrikanın işçi sayısının artışıyla kaynaklanan hızlı nüfus artışı sonucunda yaşanan konut sıkıntısından bu planlar uygulanamamıştır. Bu durum Karabük'te gecekondulaşma sürecini de beraberinde getirmiştir.

Şehir bir taraftan ortaya çıkarken aynı zamanda yaşanan yangın, sel ve heyelanlar şehrin düzenli olarak gelişmesini de engellemiştir. Karabük'te 07 Temmuz 1962'de meydana gelen yangında zarar görenlere, yol, su ve kanalizasyon işleri için ödenek ayrılmıştır (BCA, 30.18.1.2.165.34.2). Karabük'ün içinde yer aldığı Batı Karadeniz Bölümü Türkiye'de önde gelen heyelan bölgelerinden biridir. İl merkezi başta olmak üzere ilçelerde meydana gelen heyelanlarda zaman zaman ağır hasarlar meydana gelmiştir. Atatürk, Yeşil mahalle ile Soğanlı çayı vadisine bakan yamaçlar büyük bir risk taşımaktadır. 1960'lı yıllardan itibaren başta Yeşil mahalle olmak üzere meydana gelen heyelanlardan dolayı heyelan bölgesindeki konutların başka bölgelere taşınması gündeme gelmiştir (Aksoy, 2005, s. 39-40, 45-46). Karabük'te Yeşil Mahalle yamaçları, Kayadibi, Öğlebeli'nin Araç Çayı'na bakan tarafları heyelan bölgesidir (Özkan, 1971, s. 12).

Şehirde demir çelik fabrikası yanında 1960 yıllarda birçok haddehane de açılmıştır (Hacısalihioğlu, 1995, s. 196). Karabük'te 1967'de Gündüz Özdeş şehir planı yapılmıştır (Kalyoncu, 2007, s. 105). Ancak hızlı nüfus ve gecekondu artışı ilerleyen yıllarda bu planın da düzenli olarak uygulanmasını engellemiştir. 1967-1968'de heyelan sahalarının

iskân bölgesi dışında kalması için planlamalar yapılmıştır. Özellikle Kayadibi, Yeşil mahalle, Öglebeli heyelan sahaları içinde olmasına raĝmen buralarda da yeni ve düzensiz birçok konut inşa edilmiştir. YeniŐehir Mahallesi'ne modern meskenler inşa edilmiştir (İller Bankası, 1967-1968, s. 28, 53). Gecekondu sayısının artması heyelan bölgeleri üzerine de evlerin yapılmasını beraberinde getirmiŐ (Komisyon, 1985, s. 17), Şehre bakan daĝ yamaçları ve eğimli arazilerde yerleşim yerleri ortaya çıkmıştır (Aksoy, 2005, s. 4).

Bu dönemde Yeşil mahallede bir yer kayması meydana gelmiş, evleri hasar gören 84 aileden 38'i Papuçcupınarı mevkiine yerleŐtirilmesi için arazi tahsis edilmiŐ, ayrıca elektrik, su, kanalizasyon gibi alt yapı hizmetlerinin karŐılanması için de ödenek ayrılmıştır (BCA, 30.18.1.2.176.18.18; Komisyon, 1985, s. 16).

Karabük Őehri 1960'lı yılların sonunda da büyüme devam etmiştir. 1967'de Karabük'teki mahalle sayısı 14'e yükselmiŐtir (Komisyon, 1967, s. 117). Şehir yakınında yer alan birçok köy zamanla Őehirle bütünleŐmiŐtir (Hacısalıhoĝlu, 1995, s. 132). Hemen Şehrin yanında bulunan Öglebeli köyü 07 Temmuz 1967'de belediye sınırları içine alınarak bir mahalle hâline getirilmiŐtir (BCA, 30.11.1.0.328.27.1; Karacakaya vd., 2013, s. 33). Kısa süre içinde Karabük'te beŐ yeni mahallenin kurulması Şehrin büyüme hızının çok yüksek olduĝunu göstermektedir.

Bu süreçte Karabük'teki konutların %60'ı gecekondu tipinde inşa edilmiştir. Karabük demir çelik fabrikası iŐçilerine yeterli konut saĝlanamadıĝından çevreden gelen iŐçilerin iş yerine yakın yerde yerleŐmek istemeleri kentte düzensiz yerleŐmeye neden olmuştur (Komisyon, 1973, s. 252, 255). Şehir bu dönemde Araç ve Filyos nehirleri istikametinde geliŐirken kuzeye ve güneye doĝru tepelere doĝru da düzensiz olarak gelişmiştir (Tuncel, 2001, s. 373). Karabük'te sanayileşme ve yer darlıĝından dolayı inŐaat ruhsatı verilmemesinden dolayı gecekondu sayısı her geçen gün artmıŐtır (Komisyon, 1973, s. 256). Şehirde ortaya çıkan gecekondu sorununun çözümlenmesi için birtakım tedbirler alınmaya çalıŐılmıŐtır. 1968 Şehir planına göre BeŐbineveler ve Bulak bölgesi gecekonduyu önleme bölgeleri olarak tahsis edilmiştir (Kalyoncu, 2007, s. 207; Saraçoĝlu Gezer, 2018, s. 38). Karabük Őehri hızlı ve programsız bir Şekilde gelişme göstermiŐ, birçok yeni mahalle ve semtin ortaya çıkması imar planlarının uygulanmasını engellemiştir. Bu sıra

gecekondu sayısı büyük rakamlara ulaşmıştır. Bir taraftan gecekondu artarken bir taraftan da haddehaneler konutlar arasında sıkıŐmıŐ kalmıŐ, bu durum imar planlarının uygulanmasını zorlaŐtırmıŐtır (Gürsel, 1973, s. 20). 1967-1968'de Kapullu bölgesi Şehrin geniŐleme bölgesi olarak ortaya çıkarken Şehir Karabük- Safranbolu yolu boyunca da gelişme göstermeye başlamıştır (İller Bankası, 1967-1968, s. 125). 1969'da temeli atılan Beşbinevler gecekonduleŐmayı önlemek için tek ve iki katlı konutlar olarak planlanmıŐtır. Ancak bu konutların yetersiz geleceği anlaŐıldıđından üç ve dört katlı konutlar da inşa edilmiştir (Özdemir, 2006, s. 56).

1970'lerde Şehrin nüfusu %40 oranında artmıŐtır (Kalyoncu, 2007, s. 19). 1973'te mahalle sayısı 19'a yükselmiŐtir (Komisyon, 1973, s. 135). 1973'te Karabük'te gecekonduleŐmayı önlemek için Beşbinevler'de inşa edilen konutların 600'ü tamamlanmıŐtır (Komisyon, 1973, s. 257; Komisyon, 1985, s. 51). Beşbinevler'deki konutların yapımı 1985'li yıllara kadar devam etmiştir. Hızlı ŐehirleŐmeden dolayı konut sorunu devam etmiŐ, konut sorununu ortadan kaldırmak için konut yaptırma kooperatifleri de kurulmaya başlanmıştır. Kooperatifler tarafından 200 Evler, 120 Evler, Aydınlikevler ve Çamkent gibi yeni semtler de konutlar inşa edilmiştir (Komisyon, 1985, s. 49). Genel itibarıyla Karabük'te YeniŐehir Mahallesi dıŐındaki yerler gecekonduleŐma ve çarpık kentleŐmeye maruz kalmıŐtır (Cebecik, 2017, s. 69).

Demir çelik fabrikasına yeni tesislerin eklenmesi işçi ihtiyacını arttırmıŐ bu durum da Şehrin büyümesine neden olmuştur. Demir çelik fabrikasına 1942'den 1962'ye kadar; Nirtat Asidi Fabrikası, Sülfat Asit, Süper Fosfat, kok fabrikası yüksek fırın ve diğer birçok tesis eklenmiŐ (Komisyon, 1985, s. 52-53; Koç, 2011, s. 38-39), 1967 yılına kadar fabrika büyüme devam etmiştir (Karacakaya vd., 2013, s. 30; Komisyon, 1967, s. 423). Fabrikaya yeni bölümlerin eklenmesi işçi ihtiyacını daha da arttırmıŐ, bu sebeple bugün Karabük'ün ilçeleri olan Safranbolu, Yenice, Eflani gibi yerler ile Bartın, Zonguldak, Çankırı ve Kastamonu gibi yakın yerlerden göç alarak Şehir hızlı Şekilde büyüme devam etmiştir (Kalyoncu, 2007, s. 19; Ulukavak, 2017, s. 70). 1940'ta 6.825 olan Karabük'ün nüfusu 1950'de 9.778, 1960'ta 31.440, 1970'te 64.999'a yükselmiŐtir (Karacakaya vd., 2013, s. 31-32). 1960'lı yıllarda çevreden göçle birlikte gecekondu sayısı hızlı bir Şekilde artmıŐtır. İŞçi ve memurlar için başta YeniŐehir bölgesinde kulüp, yazlık ve kıŐlık sinema, işçi lokali

ve stadyum gibi yeni yapılaŐmalar ortaya çıkmıştır (Komisyon, 1967 s. 117, 434). Şehirde konut sayısının artması coğrafi bakımdan zaten az olan tarım alanlarının da zamanla ortadan kalkmasına neden olmuştur (Fındıkoğlu, 1963b, s. 11, 14, 25). 1970'li yıllarda da Şehirde önemli heyelanlar meydana gelmiştir. 1971'de KurtuluŐ, 1973'te Yeşil, 1974'te Çamdibi mahallelerinde yaşanan heyelanlar hasarlara neden olmuştur (Hacısalihöğlu, 1995, s. 15). 1972'de Yeşil Mahalle'de yaşanan bir heyelandan dolayı 100. Yıl Mahallesi bölgesinde yeni konutların yapılması ile birlikte 100. Yıl Mahallesi'nin de temelleri atılmıŐtır (Oral, Özdemir ve Ünlü, 2019, s. 119).

Demir çelik fabrikası çerçevesinde başta haddehaneler olmak üzere sanayi tesislerinin de sayısı artmıŐtır. Bu durum 1970'li yıllarda fabrika civarında yeni küçük sanayi tesislerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1977'de Cumapazarı mevkiinde Küçük Sanayi Sitesi oluŐmuŐ, Karabük- Ankara yolu üzeri sanayi sitelerinin ortaya çıktığı bir bölge hâline gelmiştir. Topoğrafyadan dolayı Organize Sanayi Bölgesi ve Büyük Sanayi Sitesi Şehrin 10 km güney doğusunda oluşturulmuştur. Ancak küçük sanayi sitelerinin bir kısmı Şehir içinde bir kısmı Şehir dışında olmak üzere düzensiz olarak gelişmiştir (Aksoy, 2005, s. 4). 1980'de Şehrin nüfusu %21 oranında artmıŐtır. 1980 tarihli Şehir planında 100. Yıl Mahallesi önemli bir yerleşim yeri bölgesi olarak ortaya çıkmıştır (Saraçöğlu Gezer, 2018, s. 39). 1980'deki imar planında Şehirde 100. Yıl Mahallesi'ne daha fazla önem verildiği görölmektedir (Çabuk vd., 2016, s. 36).

Kentte demir çelik fabrikası yanında birçok küçük sanayi tesisinin açılması, yeni konutların inŐası Araç ve Soğanlı çaylarında su kirliliğinin her geçen gün artmasına neden olmuştur. Gecekondulaşma aynı zamanda hava kirliliğine neden olmuş, Araç nehri kıyısında inşa edilmiŐ olan haddehane ve sanayi tesisleri Şehirde kirliliği arttırmıŐtır (Hacısalihöğlu, 1995, s. 309-310, 321). Karabük Őehrinde hava kirliliği 1980'li yıllarda standartların üzerine çıkmıştır. Kent ile sanayi ve fabrika alanlarının iç içe girmesi hava kirliliğinin daha çok artmasına neden olmuştur. Sanayiden kaynaklanan kirlilik yanında kötü yakıt kullanımı ve Şehirde nüfus artışına bağlı olarak araç sayısındaki artış hava kirliliğinin daha çok artmasına neden olmuştur (Komisyon, 1985, s. 175). Kent merkezini çevreleyen dağlar ve Şehrin çanak Őeklindeki topoğrafik yapısı hava kirliliğini arttıran nedenlerin baŐında gelmektedir (Biçer, 2013, s. 124). 1990'lı yıllara kadar

hava kirliliği ũlke gündemine gelmemiŐtir (Karatay, 2008, s. 380). Karabük'te demir elik fabrikası ve Şehrin büyümesinden dolayı 1990'lı yıllarda hava kirliliği hızlı bir Şekilde artmıŐtır. Bu yıllarda Şehirde başta kalitesiz kömürün Şehre giriŐinin ve kullanılmasının yasaklanması gibi birtakım tedbirler alınmıŐtır. Ayrıca Karabük'ün içinden geçen Araç ve Soğanlı nehirlerinin suyuna çevresindeki fabrika ve tesislerden atık suların karıŐmasını engellemek için birtakım tedbirler de alınmıŐtır. Şehrin hava kirliliğini engellemek yönünde yapılan yasal düzenlemeler 1990'lı yılların sonuna kadar devam etmiştir (Resmî Gazete, S.22886, 23 Ocak 1997; Resmî Gazete, S.22967, 17 Nisan 1997; Resmî Gazete, S. 23350, 23 Mayıs 1998; Resmî Gazete, S.23602, 5 Şubat 1999).

ũlke genelinde 1990'lı yıllarda yaşanan ekonomik sıkıntılar Karabük Őehrini de derinden etkilemiştir. 1994'te fabrikada altı bin civarında işçi ve memur istihdam edilmekteydi. Ancak fabrikanın teknolojisinin eskimesi ve fabrikanın devamlı surette zarar etmesinden dolayı fabrikanın özelleŐtirilmesi çalıŐmaları gündeme gelmiştir (Türkoğlu, 1996, s. 80-81). Karabük Demir elik Fabrikası 03 Ocak 1995'te özelleŐtirilmiŐtir. Fabrika sembolik olarak bir liraya fabrikanın iŐçilerine devredilmiŐtir (Resmî Gazete, S.22160, 3 Ocak 1995). Karabük, 06 Haziran 1995'te il olmuş, ankırı'dan Ovacık ve Eskipazar ilçeleri, Zonguldak'tan Eflani, Safranbolu ve Yenice ilçeleri buraya bağlanmıştır (Özçağlar, 2019, s. 131).

Daha önceki yıllarda çok hızlı Şekilde büyük nüfus artışı yaşanan Şehirde 1990'lı yıllarda nüfus artış hızı yavaŐlamıŐ, 1990'larda Şehrin nüfus artışı %11'e düŐmüŐtür. Fabrikanın özelleşmesinden sonra Şehrin nüfusu azalmaya başlamıştır. 1997'de yaklaşık 103 bine yükselen Şehrin nüfusu 101 bine düŐmüŐtür. Böylelikle Şehir göç veren bir il haline gelmiştir (Kalyoncu, 2007, s. 19-20).

Karabük'te birtakım afetler 1980'li yıllarda da yaŐanmıŐtır. 1987'de Yeşil, Bayır, Kartaltepe, Kapullu, KayabaŐı semtlerinde heyelanlar meydana gelmiştir (Hacısalihöğlu, 1995, s. 16). 1988'de yaşanan sel felaketi gibi 1998'de meydana gelen selde Yeşil mahalle ve Ankara yolu üzerinde bulunan iş yerleri önemli oranda zarar görmüŐtür (Kalyoncu, 2007, s. 37, 54; Kalyoncu, 2016, s. 112). 2002'de Őehri tehdit eden başka bir sel hadisesi daha meydana gelmiştir (Kalyoncu, 2007, s. 54).

Çevre ve hava kirliliğinin kaynağı sanayi tesislerinin atık sularının nehirlere karıŐması, sanayi atıkları ile sanayi tesislerinin bacalarından çıkan gazlardır (Aksoy, 2005, s. 31). Fabrikanın neden olduğu çevre kirliliği yanında kış aylarının Karabük'te uzun sürmesi ve konutlarda kalitesiz yakıt kullanılmasından dolayı çevre kirliliği Şehrin en önemli sorunları arasındaydı. 2009 yılı itibarıyla Şehirde doğalgaz kullanılmaya başlanmıştır. 2007-2008 yılı çevre kirliliği ölçümlerinde Karabük hava kirliliği açısından Türkiye genelinde ilk sırada yer almaktaydı. 2012 yılı rakamlarına göre hava kirliliği oranları büyük bir düşüŐ göstermiştir (Özer, 2013, s. 4, 44, 51). Şehirde doğalgaz kullanımı ve fabrikanın aldığı bazı tedbirler sayesinde hava kirliliği önemli oranda azalmıŐtır (Karatay, 2008, s. 381). 2010'lu yıllarda Karabük ve hemen yanındaki Safranbolu'ya doğalgazın gelmesi ile hava kirliliği büyük oranda azalmıŐtır.

Karabük Şehir merkezi gelişmeye devam etmiŐ, belediye sınırları içine çevre köyler de eklenmiŐtir. Daha önce Safranbolu'ya bağlı bir köy olan Öglebeli bugün Karabük'ün bir mahallesi hâline gelmiştir. Fabrikaya yakın olmasından dolayı bu köy ve çevresinde zamanla küçük sanayi tesisleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca Araç çayı boyunca haddehaneler kurulmuş olup, haddehaneler, Yeşil mahalle ve 100. Yıl Mahallesi ortasında faaliyetlerine devam etmektedir. Bu durum çevre açısından önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Şehir Araç Çayı ve Kastamonu yolu ile Safranbolu'ya doğru gelişmeye devam etmiştir. 1980'li yıllarda Kastamonu yolu üzerinde 100. Yıl Mahallesi oluŐmaya başlarken Şehir Kastamonu- Karabük, Karabük- Ankara yolu istikametinde gelişmiştir (Komisyon, 1985, s. 48).

Karabük'te 2000'li yıllardan sonra bazı mahallelerde kısmi olarak kentsel dönüşüm faaliyetleri başlamıştır. 2011 yılında Karabük'te Soğuk ve Yeşil mahalleler Kentsel dönüşüm alanı olarak ilan edilmiştir (Resmî Gazete, S.28104, 3 Kasım 2011). 2000'li yıllardan sonra Cevizkent TOKİ projesiyle gecekondü sahaları toplu konut alanlarına dönüŐtürülmüŐtür (Cebecik, 2017, s. 70-71). Karabük'te 2010'lu yıllarla birlikte 6306 Sayılı yasaya göre 100. Yıl, Yeşil, Kılavuzlar, KayabaŐı, KurtuluŐ ve Őirinevler mahallelerinde kentsel dönüşüm çerçevesinde bazı yıkımlar gerçekleştirilmiŐtir (Doğu Kaya, 2019, s. 55). Kentsel dönüşümün Şehirde daha planlı ve geniŐ kapsamlı uygulanması son yıllarda bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

7. Karabük Üniversitesi'nin Kurulması ve Şehirleşmenin Hızlanması

Karabük'te YeniŐehir ve Beşbinevler dıŐındaki mahallelerde zamanla düzensiz ve çarpık bir Şehirleşme ortaya çıkmıştır (Kütükçüoğlu, 2009, s. 147). Özelleştirme sonrasında demir çelik fabrikasındaki işçi istidamı azalmıŐ ve Karabük'ten başka Őehirlere göç artmıŐ, bu durum Şehrin nüfusunun azalmasına neden olmuştur (Biçer, 2013, s. 122). 1998'de fabrikanın özelleŐmesi ile Karabük hızlı bir Şekilde başta İstanbul ve Ankara olmak üzere büyükŐehirlere göç vermeye başlamıştır. 2007 yılında Karabük Üniversitesi'nin kurulması ile birlikte büyükŐehirlere olan göç durmuŐ hatta tersine büyükŐehirlerden Karabük'e bir göç hareketi başlamıştır. Kılavuzlar Köyü Balıklarkayası mevkiinde kurulan üniversitenin yer seçiminde Karabük ile Safranbolu'nun ortasında olması yanında, buranın Karabük- Ankara, Karabük- Kastamonu yolu üzerinde Araç çayı kenarında olması diğer etkenler olarak ortaya çıkmaktadır (Er, 2018, s. 67). Karabük Üniversitesi'nin kurulması Karabük Őehrinin gelişimi açısından demir çelik fabrikasının kurulmasından sonra atılmıŐ en önemli adımdır (Resmî Gazete, S. 26536, 29 Mayıs 2007). Üniversitenin ana yerleşkesinin Balıklarkayası mevkiinde, 100. Yıl Mahallesi'nin tam karşısında kurulması 100. Yıl Mahallesi'nin kısa sürede büyümesine sebep olmuştur. Bu mahallede kısa sürede öğrenci yurtları, kafe ve restoran gibi binaların ortaya çıkması ile sosyal yapısı hızlı bir Şekilde deĐiŐmiŐtir. Karabük Üniversitesi'nin büyümesiyle beraber 100. Yıl Mahallesi üniversiteye yakın olmasından dolayı büyük bir gelişme göstermiştir (Oral vd., 2019, s. 111). Aynı zamanda arazinin eğimli olması ve inŐaat alanının sınırlı olması bu mahallede de çarpık bir kentleşme ortaya çıkmıştır. Bugün Bostanbükü Köyü ve Beşbinevler Mahallesi yanında bulunan Bulak köyüne doğru Şehir gelişmeye devam etmektedir. Daha önceki yıllarda Bayır, KayabaŐı ve Kapullu mahalleleri yönünde gelişen Şehir (Ulukavak, 2017, s. 60) üniversitenin kurulmasıyla birlikte 100. Yıl Mahallesi, Kılavuzlar, Bulak ve Beşbinevler Mahallesi yönünde gelişme göstermiştir.

Karabük'te 2010'lu yıllardan sonra Şehrin gelişmesi ve modern bir görüntüye kavuŐması için belediyecilik alanında da önemli adımlar atılmıŐtır. Şehrin deĐiŐik mahallelerinde yeni pazar yerleri, çocuk parkları, Kent ormanı ve Şehir merkezinde büyük park, Şehir meydanı, KayabaŐı kule asansörü ve yüksek mahalleler için yürüyen merdivenler yapılması Karabük'te belediyecilik alanındaki önemli gelişmeler olarak ortaya çıkmaktadır (Komisyon, 2013, s. 12). Günümüzde Şehir, 100. Yıl

Mahallesi ile Karabük- Safranbolu arasındaki kanyona kadar büyük bir gelişme göstermiştir. 2015 yılından sonra yapılan köprü ile Karabük ile Safranbolu arasındaki kanyon geçilmiş ve Safranbolu'nun Emek Mahallesi ile Karabük karayoluyla birbirine bağlanmıştır. Yeşil mahallede bulunan küçük sanayi işletmelerine rağmen bu mahalle ve Pembe mahalle çok fazla gelişme göstermemiştir (Ulukavak, 2017, s. 58, 60). Üniversite kampüsü bitişğinde üniversite memur ve akademisyenleri için yapılan TOKİ binaları bölgesi şehirde üniversite ile birlikte ortaya çıkan bir diğer yerleşim alanıdır.

Şehrin büyümesine bağlı olarak 2000'li yıllardan sonra da çevre köyler belediye sınırları içine alınmaya devam etmiştir. 2008 yılında Belen köyü de Karabük belediyesi sınırları içine dahil edilmiştir (Resmî Gazete, S. 26982, 29 Ağustos 2008). Üniversiteye yakınlığından dolayı hızlı şekilde gelişen Kılavuzlar köyü de 2019 yılından sonra Karabük belediyesi sınırları içinde bir mahalle hâline gelmiştir. Yine Karabük Üniversitesine yakınlığından dolayı Safranbolu'ya bağlı olan Bostanbükü köyü de hızlı bir yerleşime sahne olmuştur (Er, 2018, s. 91-92). Karabük'te eski köylerin mahalle olması yanında yeni kurulan mahallelerle birlikte 2020 yılı itibarıyla mahalle sayısı 28'e ulaşmıştır (www.karabuk.bel.tr). Bu mahallelerin birkaçı dışında genel itibarıyla çarpık bir şehirleşme göze çarpmaktadır.

Sonuç

Karabük Cumhuriyet öncesinde küçük bir köy iken Karabük Demir Çelik Fabrikası'nın kurulması ile sanayi merkezli bir şehir olmuştur. Şehir fabrikadan dolayı kısa süre hızlı bir şekilde büyümüştür. Fabrikanın büyümesi ile çok sayıda işçi buraya gelmiş fabrika etrafında birçok yeni mahalle kurulmuştur. Şehrin büyümesine bağlı olarak zamanla çevre köyler de şehir sınırları içine dahil olmuştur. Şehrin hızlı büyümesi planlı bir yapılaşmayı engellemiş zamanla şehirde gecekondulaşma ortaya çıkmıştır. Sanayi tesislerinin ve nüfusun artışı şehirde çevre ve hava kirliliğini de beraberinde getirmiştir.

Doğalgaz kullanımının yaygınlaşması ve fabrikada alınan tedbirler hava kirliliğinin azalmasına neden olmuştur. Karabük, eğimli bir araziye sahip olduğunda burada meydana gelen birçok heyelan ve sel hadisesi şehirleşmeyi önemli oranda etkilemiştir.

Sarıköse, B. (2020, Ekim). Köyden şehre: Karabük'ün kuruluşu ve şehirleşme süreci. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5), 57-83.

Demir çelik fabrikasının özelleşmesinden sonra şehir nüfusu azalırken, şehir gerilemeye başlamıştır. Karabük'te üniversitenin kurulması şehirleşmenin yeniden hız kazanmasına neden olmuştur. Karabük'te şehirleşmenin önündeki en büyük engel coğrafi olarak şehrin tepelik ve parçalı bir araziye sahip olması yanında şehirde yerleşim ve sanayi alanlarının iç içe girmesi ve çarpık bir şehirleşmedir. Şehirde geleceğe yönelik olarak bazı mahallelerde kentsel dönüşümün uygulanması, hava kirliliği, 100 Yıl Mahallesi, Kılavuzlar ve Bulak Yolu bölgelerinde hızlı şekilde devam eden şehirleşmenin planlamalara uygun yapılması bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Günümüzde Karabük bir Cumhuriyet kenti olarak Türkiye'nin en önemli sanayi şehirlerinden biridir.

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Arşiv Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *C.DH.*, 108/5368.

Cumhurbaşkanlığı Arşiv Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

30.1.0.0.21.119.10; 30.1.0.0.81.535.7; 30.10.0.0.51.333.34;
30.10.0.0.82.538.18; 30.10.0.0.155.94.10; 30.10.0.0.159.117.8;
30.10.0.0.171.189.9; 30.11.1.0.127.48.12; 30.11.1.0.136.1.5;
30.11.1.0.231.11.21; 30.11.1.0.246.26.20; 30.11.1.0.249.7.12;
30.11.1.0.328.27.1; 30.18.1.2.86.41.9; 30.18.1.2.87.57.2;
30.18.1.2.99.79.20; 30.18.1.2.165.34.2; 30.18.1.2.176.18.18.

2. Telif Eserler

Aksoy, Y. (2005). *Karabük ili yerleşim alanının jeolojik incelemesi ve olası yerleşim alanlarının belirlenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Zonguldak.

Avcı, Y. (2016). *Osmanlı hükümet konakları Tanzimat döneminde kent mekânında devletin erki ve temsili*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Barlas, U. (1971). *Karabük demir ve çelik işletmeleri 1937-1971*. Karabük: Özer Matbaası.

BOA, (1994). *438 numaralı muhâsebe-i vilâyet-i Anadolu defteri (937/1530) Bolu, Kastamonu, Kengiri ve Koca-ili Livâları*. Ankara: Devlet Arşivleri Yayınları.

Bıçer, C. (2013). *Demir çelik sektörünün kentleşme ve çevreye etkisi: Karabük ve Sheffield örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.

Cebecik, H. (2017). *Türkiye'nin sanayileşmesi sürecinde ağır sanayii kuruluşu olarak Karabük demir ve çelik fabrikası 1937-1995* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.

- Çabuk, S., Demir, K. ve Gökyer, E. (2016). Cumhuriyet'in yeni kenti Karabük'ün 1937-1988 dönemi mekânsal gelişimi ve şehir planları. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Özel Sayı II*, 20-39.
- Dahiliye Vekaleti. (1927). *Son teşkilât-ı mülkiyede köylerimizin adları*. İstanbul: Hilal Matbaası.
- Doğu Kaya, S. (2019). *6306 Sayılı yasa kapsamında kentsel dönüşüm uygulaması: Karabük ili ve Safranbolu ilçesi örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Er, F. (2018). *Karabük Üniversitesi demirçelik yerleşkesinin mekansal tasarım ilkelerine göre incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karabük Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Karabük.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1962). *Kuruluşunun XXV. yılında Karabük (1937-1962)*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1963a). *Karabük sanayileşmesi ve içtimaî tesirleri*. İstanbul: İktisat Fakültesi Yayınları Fakülteler Matbaası.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1963b). *Amme ve belediye hizmetleri bakımından Karabük*. İstanbul: İktisat Fakültesi Yayınları Fakülteler Matbaası.
- Genç, H. (2013). Zonguldak. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 44, 501-502. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Girgin, İ. Ö. (1948). *Karabük*. İstanbul: Osmanbey Matbaası.
- Gürsel, S. (1973). 36. yılında toplumsal yönüyle Karabük 3 Nisan 1937-3 Nisan 1973. *Karabük Halk Eğitim Merkezi Bülteni 3 Nisan Karabük Kuruluş Günü Özel Sayısı*, (1), 20-22.
- Hacısalihioğlu, İ. Y. (1995). *Şehir coğrafyası açısından Safranbolu-Karabük ikilemi* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İller Bankası. (1967-1968). *Karabük Safranbolu analitik etüdler ve teklif projeler*. İller Bankası.
- İnce, Y. (1973). Sanayi kenti Karabük'ün kentleşme sorunları. *Karabük Halk Eğitim Merkezi Bülteni 3 Nisan Karabük Kuruluş Günü Özel Sayısı*, (1), 15-16.

- Kalyoncu, H. (2007). *Cumhuriyet kenti Karabük*. İstanbul: Karabük Belediyesi Yayınları Alioğlu Yayınevi.
- Kalyoncu, H. (2016). *Zaman, mekan ve anılarla Karabük*. Karabük: Kardemir Yayınları Cemre Ofset.
- Komisyon. (1967). *Zonguldak 1967 il yıllığı*. Ankara: Ajans-Türk Gazetecilik ve Matbaacılık.
- Komisyon. (1973). *Cumhuriyetin 50. yılında Zonguldak 1973 il yıllığı*. İstanbul: Sulhi Garan Matbaası.
- Komisyon. (1985). *Karabük 85*. İstanbul: Ufuk Matbaası.
- Komisyon. (2013). Karabük'ün değişen yüzü. *76. Yılında Cumhuriyet Kenti Karabük 3 Nisan Bölgenin Sesi Gazetesi 76. Yılında Karabük Özel Eki*, (3 Nisan 2013), 12.
- Karacakaya, R., Yücedağ, İ. ve Yılmaz, N. (2013). *Arşiv belgelerinde Karabük*. Karabük: Karabük Valiliği Yayınları Seçil Ofset.
- Karatay, A. (2008). *Demir çelik Karabük bir işçi kentinin hikâyesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kastamonu vilayet salnamesi (KVS)*, 1314, 1321.
- Koç, N. (2011). Türk- İngiliz dostluğunun tezahürü ve Karabük demir çelik fabrikalarının kuruluşu. *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, (11), 27-50.
- Kazıcı, Z. (2003). *Osmanlı'da toplum yapısı*. İstanbul: Bilge Yayınları.
- Kütükçüoğlu, M. (2009). *Milli Şef dönemi'nde Karabük* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Mehmed Süreyya. (1996). *Sicill-i Osmanî* (Haz. N. Akbayar). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Moran, T. (2000). *Dün, bugün*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oral, M., Özdemir, Ü. ve Ünlü, İ. (2019). Üniversiteye bağlı sosyomekânsal bir dönüşüm sahası: Karabük 100. yıl mahallesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, (41), 107-124.
- Özçağlar, A. (2019). Karabük ilinin idari coğrafyası. *Uluslararası Geçmişten Günümüze Karabük ve Çevresinde Dini, İlmi ve Kültürel Hayat Sempozyumu 11-12 Ekim 2019 Bildiri Kitabı* (s. 113-131). Karabük: Karabük Üniversitesi Yayınları.

Sarıköse, B. (2020, Ekim). Köyden şehre: Karabük'ün kuruluşu ve şehirleşme süreci. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5), 57-83.

- Özdemir, L. (2006). *Karabük ili Beşbinevler toplu konut alanında konut-açık ve yeşilalan ilişkisinin irdelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Zonguldak Karaelmeas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Zonguldak.
- Özdemir, Ü. (1998). *Beşerî ve iktisadî coğrafya açısından bir araştırma: Safranbolu platosu* (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Özer, F. (2013). *Karabük'te doğal gaz kullanımının hava kirliliğinin azaltılmasına etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karabük Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Karabük.
- Özkan, M. (1971). *Türkiye'nin ağır sanayi bölgesi Karabük Zonguldak ve çevresi*. Karabük: Özer Matbaası.
- Resmî Gazete*. S. 4091, 22 Kanunuevvel 1938; S.22160, 3 Ocak 1995; S.22886, 23 Ocak 1997; S.22967, 17 Nisan 1997; S. 23350, 23 Mayıs 1998; S.23602, 5 Şubat 1999; S. 26536, 29 Mayıs 2007; S. 26982, 29 Ağustos 2008; S.28104, 3 Kasım 2011.
- Roberts, J. M. (2010). *Avrupa tarihi* (Çev. F. Aytuna). İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Saraçoğlu Gezer, A. M. (2018). *Erken Cumhuriyet döneminde Karabük'te planlama alanı dışında gelişen yapıların cephe analizi: Bayır mahallesi örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karabük Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Karabük.
- Şahin, İ. (2003). Anadolu'da Türk yerleşmesi sürecinde Safranbolu. *I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu (4-6 Mayıs 1999)* (s. 7-14). Ankara: TTK.
- Tuncel, M. (2001). Karabük. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXIV, 372-374. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Turhan Sarıköse, S. (2020). XIX. yüzyıl ile XX. yüzyıl başlarında Safranbolu'da doğal afetler. *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 15, (29), 69-86.
- Tümertekin, E. (1954). *Ağır demir sanayii ve Türkiyedeki durumu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları Sucuoğlu Basımevi.
- Türkoğlu, M. (1996). *Özelleştirmede Karabük demirçelik fabrikaları örneği ve özelleştirme sonrasındaki gelişmeler* (Yayımlanmamış

Sarıköse, B. (2020, Ekim). Köyden Şehre: Karabük'ün kuruluşu ve Şehirleşme süreci. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5), 57-83.

yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Malatya.

Ulukavak, K. (2017). *Bir Safranbolulunun penceresinden Safranbolu
(gözlemler-derlemeler-denemeler)*. Karabük: Karabük
Üniversitesi Yayınları.

Yazıcıoğlu, H. ve Al, M. (1982). *Safranbolu-Karabük-Ulus-Eflâni*.
Karabük: Özer Matbaası.

Wiesner Hanks, M. E. (2016). *Erken modern dönemde Avrupa (1450-
1789)* (Çev. H. ÇalıŐkan). İstanbul: Türkiye İşbankası Kültür
Yayınları.

www.karabuk.bel.tr. (22.04.2020).

